

PLANINSKI VESTNIK

GLASILO PLANINSKE ZVEZE SLOVENIJE

77. LETNIK

4

1977

PLANINSTVO IN KRAS

Dr. JURIJ KUNAVER

Kot poznavalec in ljubitelj obeh, planinskega in kraškega sveta, bi rad posređoval nekaj misli o zvezah, ki obstajajo med fenomenom gorskega sveta in fenomenom krasa ter o njihovem pomenu za planinstvo. Te zveze so številne in tesne, posebno na ozemlju Slovenije in še posebno v slovenskih Alpah, nič manj pa v sosednjih gorskih območjih. Teh zvez naj bi se zavedali predvsem planinci, ki hodijo po teh krajih in upravičeno menijo, da so nosilci pravičnega odnosa do naravnih in pokrajinskih znamenitosti.

V apneniških Alpah, ki obdajajo južni rob Vzhodnih Alp, kar mrgoli kraških pojavov — površinskih in podzemeljskih. Intenzivno jih raziskujemo šele od vojne naprej, kar je morda eden od razlogov, da se planinski krogi njihovih zanimivosti in pomena ne zavedajo v zadostni meri. Spominjam se še obdobja pred okoli dvajsetimi leti, ko so nekateri planinci gledali na speleologe kot na vsiljivce v gorskem svetu. Toda takrat smo razmeroma malo vedeli o velikih in znamenitih kraških jamah v severnih apneniških Alpah, ki že dolgo časa predstavljajo del tamkajšnjega planinskega sveta. To so npr. Velika ledena jama in Mamutska jama v Dachsteinskem pogorju in Eisriesenwelt v Tennengebirge, ki so največje predstavnice številnih drugih tamkajšnjih jam. V preteklih letih smo tudi pri nas poskušali priti na sled tako velikim podzemskim sistemom, toda to se do danes še ni posrečilo. Vendar postajajo Julijske in Kamniške Alpe že torišče vrhunske globinske alpinistike, saj je na italijanski strani Kaninskega pogorja peto najgloblje brezno na svetu Abisso Gortani, 920 m. Poleg tega so italijanski speleologi raziskali še nekaj drugih zelo globokih brezen. Podobne možnosti so tudi pri nas. Pološka jama nad Tolminom je s svojimi 674 metri najbolj globoka jama v Jugoslaviji in s tem triindvajseta na svetu. Ker pa je dostopno le od spodaj navzgor, torej ni brezno, je druga najbolj globoka jama te vrste na svetu. Tudi dolžina raziskanih rogov je nadvse imenitna, saj merijo že 10 050 m. Podobno je brezno pri Gamsovi glavici na Pršivcu, kjer so jamarji dosegli že globino 444 metrov. To so seveda dosežki ekstremne speleologije, ki jih verjetno nikdar ne bo mogoče konkretno predstaviti tudi planincem. Prav pa bi bilo, da so o tem poučeni in da vedo, kje so takšne znamenite jame.

Pri nas je ena najbolj znanih jam tudi Triglavsko brezno pod Triglavskim ledenikom. Toda prepričan sem, da je bilo zelo malo planincev pri njegovem vходу in še manj jih je, ki bi vedeli kaj več o njegovih značilnostih in posebnostih. Menim, da je didaktična plat v našem planinstvu preveč zanemarjena in zato planinec ne more izvedeti o naravoslovnih posebnostih ob svoji poti še na kakšen drug način, razen iz pisanih vodnikov. Kraški in speleološki pojavi so v tem pogledu najbolj potisnjeni v ozadje, kot da bi ne bili sestavni del našega gorskega sveta. V kočah okrog Triglava, v dolini Triglavskih jezer ali pa na Kriških podih ni videti nobenega opozorila, da so v bližini kraške, pa tudi marsikatera druge prirodne znamenitosti. To so vsekakor vrzeli, ki jih bo treba v prihodnosti zapolniti in planincem s tem pokazati, da v gorah ne širijo svojega obzorja in razgledov samo na vrhovih, ampak tudi marsikje med potjo.

V naših Alpah bi bile lahko ledene jame deležne podobne pozornosti, kot so je drugod po krasu kapniške. Ne vemo, kakšna je trenutno usoda lvačičeve jame pod Domom na Kredarici, toda bojimo se, da je postala ena prvih neposrednih žrtev onesnaženja okolja v naših gorah. Toda za ledene jame vemo tudi na Kriških podih in na Kaninskih podih. Njihova zaledenela jezera, ledeni kapniki in nemalokrat ostanki debelih gmot plastnega ledu, ki je morda star nekaj sto ali tisoč let, so zanimivosti, ki jim je vredno posvetiti nekaj časa. Ob večjih, težko dostopnih jamah ne bi bilo odveč postaviti diskretne napise z osnovnimi podatki.

Mnogo lažje kot podzemski so obiskovalcem gora dostopni površinski kraški pojavi. Naše Alpe v tem bogastvu prav v ničemer ne zaostajajo za mnogimi drugimi alpskimi področji, kot so npr. Dachstein, Totes Gebirge, Hagengebirge in Steinernes Meer v Avstriji, pa tudi apneniško območje Glarnskih Alp v Švici, kjer se ponašajo z drugo najdaljšo jamo na svetu Höllochom. Ta primerjava je potrebna zato, ker so poročila o našem alpskem krasu, kot rezultat študija in raziskovanja, zašla v tujino šele v zadnjem času. Kraški pojavi so morda pri nas razviti celo bolj intenzivno kot v naštetih krajih, kajti količine padavin na Kaninskem pogorju so naravnost rekordne — 3500 do 4000 mm letno. Direktna posledica tega sta močnejše raztapljanje apnenca in hitreje nastajanje kraških razjed vseh vrst na površju. Prav nič ne dvomim, da bi vsakega radovednega planinca pritegnil pojav tako imenovanih kraških miz, ki smo jih pri nas ugotovili šele pred nedavnim. To so ledeniški balvani, ki so zaščitili skalno površje pod seboj, da je v teku desetisoč let, odkar se je umaknil led, nastal pod njimi do dvajset centimetrov visok podstavek. Približno za toliko so namreč padavine v obliki dežja in snežnice znižale skalno površje. V terenskih depresijah je voda še bolj znižala površje, saj se tam nabere pozimi veliko snega.

Voda je delovala na tisoč načinov tudi z izžlebljanjem skalnega površja. V znanosti je izdelan cel sistem kraških površinskih oblik, toda za poprečnega obiskovalca gora bi bilo dovolj, če bi ga opozorili na velike meandrske žlebiče ali pa na zanimive vzporedne škraplje, ki se odpirajo vzdolž drobnih razpok. Morda bi ga presenetilo, da nastajajo v naših gorah podobne korozijske ponve kot drugod na Dinarskem krasu, ki jim pravijo kamenice, pri nas pa škavnice. Ime izvira iz našega matičnega Krasa, kjer so škavnice pogost pojav na golem skalnem površju. Precej pogoste so tudi v dolini Triglavskih jezer ali pa na Kaninskih podih, kjer smo našli celo do pet metrov dolgo škavnico.

Še bolj nenavadne in zato nič manj zanimive so tako imenovane korozijske stopničke, ki imajo obliko vodoravnih stopničk v živi skali. So zelo redke kraške oblike, toda videti jih je mogoče med drugim tudi ob poti, malo pod Tretjim jezerom, v naši vsestransko zanimivi dolini Triglavskih jezer.

Med visokogorskimi kraškimi pojavi so posebnost tudi odprtine, podobne vhodom v brezna, ki jim pravimo kotličji. Potem ko sredi poletja ali šele v jeseni iz njih izgine zadnji sneg, se pogosto pokaže, da nimajo z brezni nobene direktne zveze, ker je na dnu grušč ali celo živa skala.

Kaj vse nenavadnega ustvarja voda v apnencu! Kot bi bila neviden umetnik, ki mu ta kamenina najbolj ustreza! Resnično, ni je podobne snovi na svetu, ki bi omogočala tako veliko pestrost v naravnem površinskem oblikovanju. Zato ni čudno, da so kraški pojavi že takoj zgodaj vzbudili zanimanje po svetu, tisti, ki so ozaljšani s kapniki, in tudi reliefni in vodni. Kraški izviri so tretja skupina kraških pojavov, ki jih planinci najbolj pogosto obiskujejo. Vendar ob njih lahko kaj malo izvedo o tem, odkod pritečejo njihove podzemne vode in kakšne so njihove fizikalne in kemične lastnosti.

Na krasu naj bi nas zanimal in nas tudi mora zanimati njegov širši aspekt, ki se ne ustavi pri jamah ali pa pri njegovih površinskih pojavih in oblikah. Tudi človek na krasu in načini izkoriščanja bornih kraških tal, so stvari, ki upravičeno vzbujajo pozornost. Povečana človekova aktivnost na kraškem ozemlju v modernem času povzroča hudo zaskrbljenost. Pravzaprav ni bil kras nikoli prav posebno naklonjen človeku in mu je vedno poskušal kazati zobe, kadar je ta šel v svoji dejavnosti predaleč. Pretirano sekanje gozdov, predvsem pa pašništvo v Dinarskem pogorju, vse to je povzročilo hitro odnašanje prsti, kot je to s številnimi raziskovanji dokazal zagrebški akademik in vnet planinec, pokojni dr. Branimir Gušić. Skalne goličave Dinarskega gorstva danes marsikje nemo obsojajo nesmotrno izkoriščanje tega občutljivega površja. Da lahko taka pokrajina v prav kratkem času spremeni svojo podobo, opazimo tudi pri nas na svežih posekah in morda so bili tudi nekateri naši kraški podi nekoč bolj poraščeni. Žal smo danes pred novo nevarnostjo, da si bomo uničili še zadnjega od nedotaknjenih kraških elementov — vodo. Kras je potemtakem okolje, kjer se je človek moral najprej navaditi na občutljivega stanodajalca in mu le previdno jemati dobrine, ki jih je ta imel zanj odveč. V povečani meri velja to tudi danes, čeprav v nekoliko spremenjeni obliki.

S tem, da smo se na koncu naših razmišljanj preselili tudi na nižji dinarski kras, bi radi poudarili, da se za pravega ljubitelja narave in pokrajine pravzaprav nikjer ne konča območje njegovega zanimanja in dejavnosti. S tem tudi želimo, da bi planinci v celoti doumeli značaj in pomen kraškega ozemlja, alpskega in dinarskega, zaradi katerega je postal znan po vsem svetu. Doumeli naj bi tudi sožitje, ki ga je ustvaril trdni Kraševac s tem, da je razvil svojstven način izkoriščanja kraških tal. To izkoriščanje je namreč moralo biti v soglasju s kraškimi oblikami, neenakomerno debelino prsti in lokalno klimo. Planinci naj bi razumeli tudi probleme varstva in smotrnega izkoriščanja kraškega okolja, ki je pogosto istočasno tudi gorsko okolje, in se skupno z raziskovalci krasa upirali zoper pretirane ali neustrezne posege v kraško okolje, kadar bi bilo to potrebno.